

Działanie w interesie publicznym jako decydujące kryterium rozstrzygnięcia konfliktu: wolność prasy a ochrona prywatności osób wykonujących działalność publiczną

1. Działanie w interesie publicznym jako decydujące kryterium rozstrzygnięcia konfliktu: wolność prasy a ochrona prywatności

Klauzula interesu publicznego spełnia istotną rolę warunkującą dopuszczalność ingerencji prasy w prywatność osób zajmujących się działalnością publiczną. Analiza orzecznictwa ETPCz, jak i sądów krajowych w takich państwach, jak Polska, Niemcy czy Francja prowadzi do wniosku, że za podstawowe kryterium rozstrzygnięcia konfliktu: wolność prasy a ochrona prywatności należy uznać wkład opublikowanego materiału prasowego w debatę prowadzoną w interesie publicznym.

Wymaga podkreślenia, że ujęcie i rozumienie klauzuli interesu publicznego jest odmienne w poszczególnych państwach-stronach Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Takie klauzule generalne, jak: interes publiczny, wkład w debatę publiczną, interes informacyjny nie są jednolicie ujmowane

¹ Prof. dr hab. Joanna Sieńczyło-Chlabcz, Uniwersytet w Białymstoku, Sędzia Naczelnego Sądu Administracyjnego.

w prawie prywatnym zarówno przez doktrynę, jak i judykaturę.² Zakres ujęcia interesu publicznego uzależniony jest również od statusu osoby, której dotyczy publikacja. Klauzula ta jest szerzej ujmowana w przypadku osób pełniących funkcje publiczne ze względu na związek pomiędzy zachowaniem tych osób w życiu prywatnym a ich funkcjonowaniem w życiu publicznym, natomiast węższej w stosunku do tzw. osób powszechnie znanych. Zakres prawa do prywatności osób wykonujących działalność publiczną jest węższy z uwagi na prawo społeczeństwa do informacji, jednocześnie jednak pojęcie interesu publicznego nie powinno być nadużywane ze szkodą dla ochrony dóbr osobistych.³ Prawo powinno zapewnić stan równowagi pomiędzy wolnością prasy a ochroną dóbr osobistych, w tym prawa do prywatności, a ponadto istotne znaczenie w tym zakresie odgrywa praktyka sądów (prawo sędziowskie).

Europejski Trybunał Praw Człowieka ujmuje interes publiczny, biorąc pod uwagę dwa podstawowe kryteria:

- 1) kryterium przedmiotowe – ze względu na przedmiot, treść publikacji prasowej i
- 2) kryterium podmiotowe – ze względu na status osoby, której dotyczy publikacja prasowa.

Ad 1) W orzecznictwie Trybunału została podkreślona szczególna rola prasy w sprawach politycznych. W orzeczeniu *Castells przeciwko Hiszpanii*⁴ Trybunał stwierdził, że prasa jest zobowiązana do przekazywania społeczeństwu informacji na temat spraw politycznych i innych kwestii objętych kategorią interesu publicznego. Prasie została powierzona rola „publicznego psa łańcuchowego” (*public watchdog*)⁵ łącząca się z obowiązkiem informowania społeczeństwa przede wszystkim o sprawach politycznych, gdyż ma ono uzasadnione prawo ich otrzymywania.⁶ Trybunał podkreślił, że zakres usprawiedliwionej ochrony dóbr osobistych, w tym prawa do pry-

2 J. Sieńczyło-Chlabicz, Działanie w interesie publicznym jako decydujące kryterium rozstrzygnięcia konfliktu: wolność prasy a ochrona prywatności, [w:] *Spory o własność intelektualną*, red. A. Matlak, E. Stanisławska-Kloc, Warszawa 2013, s. 981.

3 T. Ereciński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, red. T. Ereciński, Warszawa 2006, s. 470.

4 *Series A*, nr 236, (1992) 14 E.H.R.R. 445.

5 Termin ten został użyty przez Trybunał m.in. w następujących sprawach: *Lingens przeciwko Austrii* (1986) 8 E.H.R.R. 407, 420; *Thorgeir Thorgeirson przeciwko Islandii* (1992) 14 E.H.R.R. 843, 865; *Goodwin przeciwko Wielkiej Brytanii* (1996) 22 E.H.R.R. 123, 143; *Jersild przeciwko Danii* (1994) 19 E.H.R.R. 1, 25-26; *Oberschlick przeciwko Austrii* (1995) 21 E.H.R.R. 1, 12.

6 Zob. m.in. *De Haes i Gijssels v. Belgia* (1997) 25 E.H.R.R. 1, 53. Zob. szerzej S. Tierney, *Press Freedom and Public Interest: The Developing Jurisprudence of the European Court of Human Rights*, „*European Human Rights Law Review*” 1998, nr 4, s. 420.

watności, powinien być określany w konfrontacji z wartością, jaką jest w demokratycznym społeczeństwie szeroka i otwarta debata publiczna.⁷

Analiza orzecznictwa ETPCz prowadzi do wniosku, że decydujące znaczenie przy ocenie istnienia wkładu w debatę publiczną ma treść materiału prasowego. Oprócz treści publikacji prasowych kluczowe znaczenie dla oceny dopuszczalności ingerencji w prawo do poszanowania życia prywatnego ma rodzaj ujawnionych informacji z prywatnej sfery życia.⁸ Podkreślenia wymaga, że im bardziej prywatny lub intymny charakter posiada publikowana informacja, tym ważniejsze względy związane z interesem publicznym muszą przemawiać za dopuszczalnością jej publikacji. Szczególna ochrona przyznawana jest informacjom dotyczącym życia seksualnego, jak też danym dotyczącym stanu zdrowia pacjenta, które należą do sfery intymności jednostki (np. sprawa Biriuk przeciwko Litwie czy sprawa Armoniené przeciwko Litwie).⁹

Ad 2) Według stanowiska ETPCz wyrażonego w orzecznictwie kryterium wyodrębnienia grupy osób korzystających z węższego zakresu ochrony prywatności niż osoby prywatne jest pełnienie funkcji publicznych obecnie lub w przeszłości lub kandydowanie na urząd publiczny. Trybunał podkreślił, że pewne osoby – z uwagi na zajmowaną w społeczeństwie pozycję – korzystają z prawa do prywatności w znacznie węższym zakresie niż zwykli obywatele. Są to w szczególności: członkowie rządu, politycy, urzędnicy służby cywilnej, sędziowie, jak również osoby powszechnie znane tzw. *public figures*.¹⁰

ETPCz wielokrotnie stwierdzał w orzecznictwie, że to przede wszystkim osoby pełniące funkcje publiczne, a zwłaszcza politycy korzystają z prawa do ochrony prywatności i wizerunku w węższym zakresie. Z bogatego dorobku orzecznictwa Trybunału w odniesieniu do art. 8 i 10 EKPCz wyraźnie wynika, że granice wolności prasy są najszersze, gdy publikowane materiały prasowe dotyczą polityków i wypowiedzi na tematy polityczne.¹¹ Zasadę tę Trybunał zastosował również w sprawie Plon (Société) prze-

7 Lingens przeciwko Austrii, orzeczenie ETPC z dnia 8 lipca 1986, A. 103; J. Sieńczyło-Chlabicz, Naruszenie prywatności osób publicznych przez prasę. Analiza cywilnoprawna, Kraków 2006, s. 528; zob. na temat interesu publicznego przemawiającego za ujawnianiem informacji z życia prywatnego – P. Scraton, E. Berrington, A. Jemphrey, *Intimate intrusions? Press freedom, private lives and public interest*, „Tolley's Communications Law” 1998, vol. 3, nr 5, s. 174 i n.

8 J. Sieńczyło-Chlabicz, Ochrona prywatności i wizerunku osób powszechnie znanych w świetle orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka – von Hannover v. Niemcy, ZNUJ 2007, z. 100, s. 405.

9 Orzeczenie ETPCz z dnia 25 listopada 2008 r. w sprawie Biriuk przeciwko Litwie, skarga nr 23373/03, § 34; orzeczenie ETPCz z dnia 25 listopada 2008 r. w sprawie Armoniené przeciwko Litwie, skarga nr 36919/02, § 35.

10 Zob. D. Voorhoof, *Defamation and Libel Laws in Europe – The Framework of Article 10 of the European Convention on Human Rights*, „Media Law and Practice” 1992, s. 254, 260; Alois Schopfer przeciwko Szwajcarii, skarga nr 25404/94, E.H.R.L.R. 1997, 530.

11 Zob. m.in. orzeczenie ETPCz z dnia 1 lipca 1997 r. w sprawie Oberschlick przeciwko Austrii (nr 2), skarga nr 20834/92, RJD 1997-IV, § 29; orzeczenie ETPCz z dnia 25 listopada 1999 r. w sprawie Nilsen and Johnsen prze-

ciwko Francji¹² i stwierdził, że publikacja poufnych informacji medycznych dotyczących byłego prezydenta Francji François Mitterranda była uzasadniona interesem publicznym obywateli francuskich, którzy mieli prawo dowiedzieć się, czy były prezydent kłamał na temat swojego stanu zdrowia. Natomiast w sprawie Karhuvaara i Iltahahti przeciwko Finlandii¹³ zastosował powyższą zasadę po raz pierwszy również do współmałżonka polityka. Sprawa dotyczyła skazania współmałżonka polityka za chuligański napad na policjanta w stanie nietrzeźwym. Fakt ten stał się przedmiotem satyry politycznej emitowanej w głównym kanale telewizji publicznej.¹⁴

Jednocześnie jednak ETPCz podkreśla w orzecznictwie m. in. w sprawie Schüssel przeciwko Austrii,¹⁵ że nawet znany polityk (kandydat na premiera) ma prawo do ochrony prywatności, jednocześnie jednak zaznaczył, że właśnie z uwagi na to, iż w rozpoznawanej sprawie skarżący był politykiem, zaś sporna publikacja nastąpiła w czasie kampanii wyborczej, nie doszło do naruszenia art. 8 EKPCz. Trybunał uznał za uzasadnioną publikację takich informacji z życia prywatnego, które mogą być istotne dla obywateli jako wyborców, np. o przeszłości polityka, o jego działalności, o cechach charakteru czy postępowaniu w życiu prywatnym, które może mieć wpływ na działania w sferze publicznej, jak również na ocenę zdolności do pełnienia funkcji publicznych.

Jednocześnie wskazał, że należy odmiennie traktować osoby powszechnie znane, gdyż w przypadku tej grupy osób, które nie wykonują funkcji urzędowych, za publikacją informacji z życia prywatnego nie przemawia uzasadniony interes publiczny, lecz z reguły chęć osiągnięcia jak największych zysków przez tzw. *yellow press*, np. w sprawie von Hannover przeciwko Niemcom.

W orzecznictwie ETPCz rozumienie interesu publicznego i jego zakres są bezpośrednio powiązane z funkcjami, jakie pełni prasa w społeczeństwie demokratycznym. Podkreślana jest w szczególności informacyjna i kontrolna funkcja prasy, a w konsekwencji informacje, które przyczyniają się do realizacji tych funkcji uznawane są za stanowiące przejaw działania w interesie publicznym.

Znaczenie szersze ujmowanie interesu publicznego przemawiającego za publikacją materiałów prasowych charakterystyczne jest dla prawa niemiec-

ciwko Norwegii, skarga nr 23118/93, RJD 1999-VIII, § 52; orzeczenie ETPCz z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie Krone Verlag GmbH & Co. KG przeciwko Austrii, skarga nr 34315/96, § 52;

12 Orzeczenie ETPCz z dnia 18 maja 2004 r., skarga nr 58148/00, RJD 2004-IV, § 53.

13 Orzeczenie ETPCz z dnia 16 listopada 2004 r., skarga nr 53678/00, RJD 2004-X.

14 Zob. B. Rudolf, *Constitutional development. Council of Europe: Von Hannover v. Germany*, „International Journal of Constitutional Law” 2006, vol. 4, s. 538-539.

15 Orzeczenie ETPCz z dnia 21 lutego 2002 r., skarga nr 42409/98; podobnie Trybunał stwierdził w orzeczeniu ETPCz z dnia 22 listopada 1990 r. w sprawie Lingens przeciwko Austrii.

kiego, co wynika wprost z wyodrębnianych w doktrynie i orzecznictwie funkcji prasy. Obok bowiem funkcji informacyjnej i kontrolnej wyraźnie zaznaczana i podkreślana jest funkcja rozrywkowa, jaką pełni prasa w społeczeństwie demokratycznym. Według niemieckiej judykatury w sferze objętej interesem publicznym znajduje się w zasadzie wszystko, co stanowi przedmiot zainteresowaniem społeczeństwa. *Bundesverfassungsgericht* podkreślał wielokrotnie w orzecznictwie, że budowanie opinii publicznej i dostarczanie rozrywki nie stanowią przeciwieństw, gdyż również poprzez materiały o charakterze rozrywkowym może odbywać się budowanie opinii w społeczeństwie. Niemiecki Trybunał Konstytucyjny zwraca uwagę na zjawisko tzw. *Infotainment*, które polega na przekazywaniu informacji w formie rozrywki i coraz trudniejszym oddzieleniu obu funkcji, tj. informacyjnej i rozrywkowej.¹⁶ Zatem interes publiczny nie może być ograniczany wyłącznie do tematów publicznych, oficjalnych, powiązanych z działalnością państwa, ważnych i istotnych dla budowania opinii publicznej.¹⁷ Uznaje się, że prasa powinna samodzielnie, zgodnie z własnymi kryteriami publicystycznymi decydować, co uznaje za mieszczące się w interesie społecznym. Codzienne życie gwiazd, ich rozwój i styl życia, pasje czy zainteresowania pozazawodowe zaliczane są do uzasadnionej tematyki, którymi powinny zajmować się media. Z tego też względu interes publiczny ujmowany jest stosunkowo szeroko.

Przykładem innego podejścia do zagadnienia poszanowania prywatności osób wykonujących działalność publiczną jest Francja. Generalnie, rozróżnienie sfery życia publicznego i prywatnego jest respektowane przez media. Z zasady jednakowo traktuje się osoby publiczne i prywatne pod względem zakresu korzystania z prawa do ochrony prywatności. Jednakże w ostatnich latach przedstawiciele doktryny opowiedzieli się za ograniczeniem ochrony prywatności, zwłaszcza polityków w odniesieniu do określonych aspektów życia prywatnego (chodzi w szczególności o dopuszczalność ujawniania informacji dotyczących ich stanu majątkowego).¹⁸

16 Wyrok BVerfG z 15 XII 1999 r., 1 BvR 653/96, NJW 2000, s. 1021, § 98.

17 K.-H. Lauder, Schutzpflicht gegenüber privaten Gefährdungen, [w:] Handbuch des Persönlichkeitsrecht, red. H.-P. Götting, Ch. Schertz, W. Seitz, München 2008, s. 185.

18 M.in. P. Kayser opowiedział się za takim ograniczeniem z uwagi na prawo społeczeństwa do informacji i wolność prasy w komentarzu do wyroku Cour de cassation z 28 maja 1991 r., (1991) Dalloz 216; P. Wachsmann, Libertés publiques, wyd. 2, Paris 1998, s. 382; E. Picard, The right to privacy in French law, [w:] Protecting privacy, red. B.S. Markesinis, wyd. 4, Oxford 1999, s. 63-64.

2. Naruszenie prawa do prywatności wskutek stosowania przez dziennikarzy niedozwolonych sposobów i nowych technik zbierania informacji o osobach powszechnie znanych

Nie bez znaczenia dla rozstrzygnięcia konfliktu konkurujących wartości, tj. wolności prasy oraz prawa do prywatności są zmiany zachodzące w obszarze prawa prywatnego, dotyczące zwłaszcza coraz częstszego stosowania przez dziennikarzy niedozwolonych, bezprawnych metod zbierania informacji, skutkujących naruszeniem prywatności, jak również postępujący proces komercjalizacji dóbr osobistych.

Zarówno w doktrynie, jak i judykaturze zagranicznej zwraca się uwagę na rozszerzającą się praktykę stosowania przez dziennikarzy coraz bardziej agresywnych metod zbierania informacji, zwłaszcza o osobach wykonujących działalność publiczną, w tym osobach powszechnie znanych. Zjawisko to jest określane w USA jako *intrusive newsgathering*. Można uznać je za zjawisko globalne, które dotyczy pozbawiania prywatności znanych osobistości wskutek natarczywego, agresywnego utrwalania wizerunku tych osób, ich śledzenia, obserwowania - wbrew ich woli i wiedzy, a nawet pomimo ich wyraźnego sprzeciwu. Takie działania prasy prowadzą z reguły do naruszenia prywatności tych osób wskutek użycia przez dziennikarzy nowych technik zbierania informacji, co w USA określa się mianem tzw. *technological intrusions*.

W prawie USA prywatność osób wykonujących działalność publiczną naruszana jest m. in. przez bezprawną ingerencję w ich sprawy prywatne wskutek popełnienia czynu niedozwolonego, tzw. *intrusion*. Zgodnie z §652B Restatement Second of Torts¹⁹ kto z winy umyślnej ingeruje fizycznie lub w inny sposób w samotność, odosobnienie jednostki lub w jej sprawy prywatne, ponosi odpowiedzialność za naruszenie prywatności, jeżeli ingerencja taka jest wysoce dotkliwa w odczuciu osoby o przeciętnej wrażliwości. W doktrynie amerykańskiej wskazuje się, że muszą być spełnione kumulatywnie trzy podstawowe przesłanki, by można było uznać, że doszło do naruszenia prywatności wskutek czynu niedozwolonego *intrusion*, tj.:

- a) bezprawna ingerencja, wtargnięcie, które nastąpiło w miejscu traktowanym jako prywatne, odosobnionym od publiczności; zatem obligatoryjnym warunkiem popełnienia tego czynu przez dziennikarza jest bezprawne wtargnięcie do miejsca (przestrzeni) o charakterze

19 General Principle, American Law Institute 1977.

prywatnym; w konsekwencji nie będzie traktowane jako bezprawna ingerencja w prywatność zrobienie zdjęcia osobie podczas spaceru w parku, czy innych miejscach publicznych;

- b) bezprawna ingerencja w prywatność była wysoce agresywna i przykra w odczuciu osoby o przeciętnej wrażliwości;
- c) w chwili zbierania informacji jednostka mogła zasadnie spodziewać się i oczekiwać ochrony prywatności, miała prawo do korzystania w uzasadnionym zakresie z ochrony prywatności (*reasonable expectation of privacy*).²⁰

Przykładem rozstrzygnięcia sądów w USA dotyczącego bezprawnej ingerencji w prywatność osoby publicznej poprzez dokonanie czynu niedozwolonego *intrusion* była m.in. sprawa Galella przeciwko Onassis.²¹ Sprawa dotyczyła powtarzającej się inwigilacji i bezprawnej ingerencji prasy w sferę życia prywatnego zarówno pani Jacqueline Onassis, jak i jej dzieci. Polegała na natarczywej i agresywnej ingerencji dziennikarza – Rona Galelli w sferę życia prywatnego pani Onassis i jej dzieci. Jego ciągła obecność, obserwowanie, śledzenie, robienie zdjęć z ukrycia oraz stosowanie innych agresywnych technik zbierania informacji stanowiło przeszkodę w wykonywaniu przez rodzinę codziennych czynności, a nawet narażało ją na niebezpieczeństwo.

Sąd rozstrzygający tę sprawę stwierdził, że Ron Galella ponosi odpowiedzialność z tytułu bezprawnej ingerencji w prywatność pani Onassis. Sąd wskazał, że dla oceny, czy dziennikarz działał w interesie publicznym, niezbędne jest zbadanie trzech przesłanek. Po pierwsze, sąd powinien rozważyć, czy istnieje uzasadniony interes publiczny dopuszczający taką ingerencję. Przenosząc te rozważania na grunt rozpoznawanej sprawy sąd uznał, że informacje dotyczące codziennych zwyczajów pani Onassis i jej rodziny mogły wzbudzać ciekawość społeczeństwa, jednakże nie były na tyle istotne, żeby mogły być opublikowane. Po drugie, sąd powinien wziąć pod uwagę prawo jednostki do życia z dala od innych, prawa do pozostawienia w samotności (*right to be let alone*). Po trzecie, sąd powinien rozważyć prawdopodobieństwo kontynuowania naruszeń prawa do prywatności w przypadku braku jego interwencji, a takie w tej sprawie istniało.

Innym znamienym przykładem agresywnej ingerencji w prywatność osoby powszechnie znanej była sprawa Kaye przeciwko Robertson²² rozstrzygnięta w Wielkiej Brytanii przed wejściem w życie ustawy o ochronie

20 Por. m.in. R. Wacks, *Personal Information. Privacy and the Law*, Oxford 1989, s. 36.

21 353 F. Supp. 196, 231 (S.D.N.Y. 1972); zob. szerzej J. Sieńczyło-Chlabicz, *Naruszenie prywatności...*, *op. cit.*, s. 267-268.

22 (1991) 18 F.S.R. 62 (C.A.).

praw człowieka, tj. Human Rights Act 1998, która włączała do prawa brytyjskiego postanowienia EKPCz, w tym art. 8 dotyczący ochrony prawa do prywatności. Sprawa dotyczyła brytyjskiego aktora komediowego – Gordona Kaye, który leżał w szpitalu z poważnymi urazami głowy spowodowanymi wypadkiem samochodowym i wracał do zdrowia po operacji mózgu. W czasie, gdy powód spał i był nieprzytomny, dziennikarze weszli do jego pokoju, następnie wykonali mu zdjęcia i przeprowadzili z nim wywiad. W tamtym czasie aktorowi nie przysługiwały żadne środki prawne z tytułu ochrony prywatności zapobiegające publikacji zarówno zdjęć, jak i sfigowanego wywiadu.

Sądy polskie po raz pierwszy uznały, że stosowanie przez dziennikarzy niedozwolonych metod zbierania informacji o osobach powszechnie znanych skutkuje naruszeniem ich prywatności w sprawie z powództwa Edyty G. i Dariusza K.²³ Sąd Apelacyjny w Warszawie – aprobując stanowisko Sądu Okręgowego – stwierdził, że w sprawie znanej piosenkarki i jej męża dziennikarze stosowali niedozwolone metody zbierania informacji, co w konsekwencji skutkowało naruszeniem ich prywatności. W wolność powodów godziły natarczywe działania fotoreporterów zmuszające ich do stosowania takich środków, jak: zamykanie drzwi na klucz, odwiedziny w porze nocnej, zabiegi związane z dyskretnym opuszczeniem szpitala, w którym odbył się poród powódki etc. Niedozwolone działania dziennikarzy – w ocenie obu sądów – dotyczyły m. in. śledzenia powodów, obserwowania ich i fotografowania z ukrycia, przy pomocy teleobiektywów, jak również stosowania innych technik w celu naruszenia ich prywatności, spokoju i miru domowego.

Rozstrzygnięcie w przedmiotowej sprawie jest istotne z uwagi na następujące okoliczności. Po pierwsze, sądy orzekające w sprawie uznały pewne metody zbierania informacji przez dziennikarzy za niezgodne z prawem, w szczególności: śledzenie, ciągłe obserwowanie, zmuszania do bycia fotografowanym, robienie zdjęć z ukrycia za pomocą specjalistycznego sprzętu, ze znacznych odległości, wbrew woli, a nawet pomimo sprzeciwu uprawnionego. Po drugie, istotne jest przyjęcie, że opublikowane artykuły dotyczące szczegółów z życia prywatnego i intymnego powodów nie miały nic wspólnego z prawem obywateli do informacji, a jedynie stanowiły przykład poszukiwania sensacji w celach komercyjnych.

23 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 29 września 2006 r., I ACa 385/2006, orzeczenie niepubl. Orzeczenie zostało omówione, [w:] „Rzeczpospolita” 2006, nr 229, s. C2.

3. Proces komercjalizacji dóbr osobistych

Nasila się proces komercjalizacji dóbr osobistych, rozumianej jako gospodarcze wykorzystanie osoby i cech osobowości, prowadzący w konsekwencji do uznania i wzrostu znaczenia majątkowych elementów treści praw osobistych. Takie dobra osobiste, jak: nazwisko, wizerunek, czy prywatność zaczynają być traktowane w kategoriach rynkowych, jak produkt, towar i komercyjnie wykorzystywane przez prasę dla osiągnięcia jak największych zysków. Dobra osobiste stają się dobrami rynkowymi o charakterze majątkowym z dwóch powodów, a mianowicie z uwagi na zapotrzebowanie w społeczeństwie informacyjnym oraz możliwość ich eksploatacji przy okazji reklamy (promocji) towarów lub usług. Można uznać, że dobra osobiste stają się potencjalnymi towarami, które służą zaspokojeniu szeregu potrzeb, a zwłaszcza ludzkiej ciekawości, chęci rozrywki, potrzeby osiągnięcia zysku, przepływu informacji, inspiracji czy potrzeby identyfikacji ze znaną osobą publiczną. Powyższe skutkuje tym, że prasa coraz częściej nie spełnia swojej podstawowej funkcji informacyjnej, działając w pogoni za zyskiem, narusza te dobra, które przedstawiają wartość majątkową.²⁴

Zjawisko komercjalizacji nie jest procesem trwającym *ex nihilo*, w odezwaniu od zdobyczy myśli prawniczej i filozoficznej ubiegłych stuleci. Już w drugiej połowie XX w. w ramach dyskursu prawniczego powstały koncepcje traktujące prawa osobiste na wzór prawa własności i opowiadano się za możliwością obrotu tymi prawami. Już w 1874 r. Włoch H. Amaro wywiódł prawo do wizerunku z prawa do własności własnego ciała.

Można wskazać wiele przykładów uznania, iż wizerunek, zwłaszcza osoby powszechnie znanej może posiadać konkretną wartość majątkową, a w konsekwencji, iż naruszenie prawa do wizerunku może skutkować zasądzeniem przez sądy cywilne odszkodowania na rzecz poszkodowanego. Przykładem mogą być orzeczenia sądów niemieckich w sprawach Marlene Dietrich²⁵ oraz Der blaue Engel,²⁶ w których Bundesgerichtshof w wyrokach z 1 grudnia 1999 r. stwierdził, że bezprawne użycie wizerunku do reklamy towarów lub usług narusza komercyjne interesy sportretowanego przez to, że wykorzystuje rozpoznawalność i popularność osoby do celów *stricto* rynkowych.

Proces komercjalizacji dóbr osobistych w kontekście wzrastającej roli mass mediów prowadzi do wykształcenia swoistego rynku informacji ze

24 Zob. szerzej J. Sierńczyło-Chlabicz, J. Banasiuk, Cywilnoprawna ochrona wizerunku osób powszechnie znanych w dobie komercjalizacji dóbr osobistych, Warszawa 2014, s. 205 i n.

25 I ZR 49/97, NJW 2000, z. 30, s. 2195.

26 I ZR 226/97, NJW 2000, z. 30, s. 2201.

sfery życia prywatnego. Informacje dotyczące stanu zdrowia,²⁷ ślubów i rozwodów²⁸ stają się *de facto* towarem, który podlega rynkowym zasadom popytu i podaży. W tym kontekście informacje ze sfery życia prywatnego nabierają wartości rynkowej. Dowodem na to są umowy zawierane pomiędzy osobami udzielającymi wywiadu a dziennikarzami w formie licencji wyłącznej na dysponowanie określonymi informacjami ze sfery życia prywatnego i potwierdzenie ich skuteczności przez sądy.²⁹

Przykładem traktowania informacji z życia prywatnego jak towaru posiadającego wysoką wartość rynkową jest m.in. sprawa Douglas and others przeciwko Hello.³⁰ Sprawa dotyczyła opublikowania przez czasopismo Hello! nieautoryzowanych informacji i fotografii wykonanych bez zgody aktorów Michaela Douglasa i Catheriny Zeta Jones pochodzących z ich ślubu, który odbył się w hotelu Plaza w Nowym Jorku. Para znanych aktorów zawarła umowę z innym periodykiem OK!, któremu udzieliła wyłącznej licencji obowiązującej przez okres 9 miesięcy na stworzenie i opublikowanie artykułu opatrzonego zdjęciami, opisującego ślub i przyjęcie ślubne. Pismo zgodziło się zapłacić w sumie 100 tys. funtów, czyli po 50 tys. funtów dla każdego z aktorów. Jednocześnie aktorzy zobowiązali się, że dołożą wszelkiej staranności, aby zapobiec obecności innych dziennikarzy i fotografów, m.in. uprzedzając gości weselnych o zakazie robienia zdjęć. Natomiast OK! zobowiązało się przedstawić przygotowany materiał do autoryzacji i opublikować go w wersji zaakceptowanej przez aktorów.

Pomimo to, w dniu ślubu w nowojorskim hotelu pojawił się paparazzi niezwiązany z magazynem OK!, który wykonał z ukrycia kilka zdjęć, m.in. panny młodej i następnie sprzedał je konkurencyjnemu magazynowi Hello! Orzekając w tej sprawie Court Appeal w Londynie uznał, że nie ma podstaw do tego, żeby pozbawić jednostkę możliwości czerpania korzyści z rozprowadzania informacjami ze sfery życia prywatnego w taki sam sposób, w jaki chroni się tajemnicę przedsiębiorstwa.

27 Por. wyrok z 10 czerwca 1987 r., Cass. civ. 1er, LEXIS Pouvoir No. 86-16.195.

28 Aquino przeciwko Bulletin Co., 154 A.2d 422, 190 Pa. Super. 528 (1959); Berg przeciwko Minneapolis Star & Tribune Co., 79 F. Supp. 957 (D. Minn. 1948)

29 Zob. szerzej S. Balthasar, Der Schutz der Privatsphäre im Zivilrecht, Tübingen 2006, s. 180; H.-P. Götting, Die Vermarktung der Privatsphäre, [w:] Handbuch des Persönlichkeitsrecht, red. H.-P. Götting, Ch. Schertz, W. Seitz, München 2008, s. 705.

30 (2001) 2 WLR 992.

4. Odpowiedzialność majątkowa z tytułu bezprawnego komercyjnego wykorzystania wizerunku oraz informacji z życia prywatnego przez media

Sądy polskie stosują konsekwentnie instytucję zadośćuczynienia pieniężnego zarówno w przypadku wystąpienia szkody niemajątkowej, jak i uszczerbku o charakterze majątkowym. Krytycznie należy oceniać fakt nadużywania przez polską judykaturę instytucji zadośćuczynienia do ochrony interesów o charakterze majątkowym w sprawach z tytułu naruszenia prawa do wizerunku osób powszechnie znanych. W praktyce prowadzi się to do tego, że roszczenie o zadośćuczynienie jako majątkowy środek ochrony interesów osobistych w przypadku komercyjnego wykorzystania wizerunku bywa traktowany jak wynagrodzenie za wykorzystanie danego dobra w celach np. reklamowych, nie zaś jako rekompensata za krzywdę moralną powstałą wskutek naruszenia prawa do wizerunku osób powszechnie znanych.

Krytycznie oceniając dotychczasową praktykę polskich sądów powszechnych wskazać należy, że w przypadku naruszenia prywatności, czy bezprawnego, komercyjnego wykorzystania wizerunku osoby powszechnie znanej uprawnionemu powinny przysługiwać dwa zasadnicze roszczenia: 1) roszczenie o odszkodowanie oraz 2) roszczenie o wydanie uzyskanych korzyści.

Ad 1) W przypadku bezprawnego, komercyjnego wykorzystania wizerunku osoby powszechnie znanej podstawą dochodzenia roszczeń powinien być art. 24 § 2 kc. Szkoda, jaka powstała po stronie podmiotu, wyraża się w tym przypadku w nieotrzymaniu wynagrodzenia za wykorzystanie wizerunku. Oznacza to, że bezprawne wykorzystanie wizerunku osób powszechnie znanych pozbawia je możliwości czerpania korzyści majątkowych wynikających z możliwości eksploatacji tego dobra, tj. w kategorii szkody majątkowej w granicach utraconych korzyści (*lucrum cessans*).

Wysokość zasądzanego odszkodowania może zostać ustalona na trzy sposoby, a mianowicie:

- 1) jako rzeczywisty uszczerbek majątkowy powstający w majątku osoby, której dobra zostały bezprawnie naruszone; przy czym można ustalić wartość rynkową tzw. osoby, biorąc pod uwagę stopień popularności i renomę w społeczeństwie; na podstawie analizy wysokości, zasądzonych w podobnych sprawach; alternatywnie sąd może oszacować tę wartość przez odniesienie się do wysokości wpływów z tytułu reklamy; należy wziąć pod uwagę, czy znana osoba brała już

wcześniej udział w kampanii dotyczącej reklamy produktów lub usług; w przypadku gdy taka osoba nie wykorzystywała charakterystycznych atrybutów swojej osobowości w reklamie, wówczas jej wartość rynkowa jest znacznie większa w porównaniu z osobą, która wielokrotnie wykorzystywała swoją popularność w celach komercyjnych³¹,

- 2) przez zastosowanie analogii do licencji, tj. wysokość odszkodowania powinna odpowiadać opłacie licencyjnej z tytułu udzielania upoważnienia do korzystania z cudzego dobra oraz
- 3) jako zysk osiągnięty przez sprawcę naruszenia.³²

Ad 2) Należy zaaprobować rozwiązanie zaproponowane w projekcie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przewidujące możliwość wystąpienia z roszczeniem o wydanie korzyści uzyskanej przez podmiot, który dopuścił się naruszenia dobra osobistego. Twórcy projektu wskazali *explicitie*, że przedmiotowe roszczenie znajdować będzie zastosowanie do przypadków naruszenia dóbr osobistych osób powszechnie znanych. Ponadto wskazali, że stanowi to reakcję na wskazywany w literaturze i orzecznictwie sądowym problem znalezienia podstawy prawnej do uwzględnienia takiej sytuacji, jednocześnie potwierdzając, że przypadek taki nie powinien pozostawać bez reakcji ze strony prawa cywilnego.

Roszczenie z art. 25 § 2 projektu księgi pierwszej kc. posiada samodzielny charakter, niezależny od istnienia przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej, jak również przyjmuje się, że roszczenie to nie wiąże się z roszczeniem z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, co prowadzi do konstatacji, że uprawniony może domagać się wydania wszystkich korzyści majątkowych, jakie osiągnął naruszyiciel, niezależnie od tego, czy powiększyłyby one majątek podmiotu uprawnionego. Oznacza to konieczność zwrotu wszystkich korzyści, jakie otrzymał podmiot naruszający dane dobro.³³

31 S. Martuccelli, The right of publicity under Italian civil law, „Loyola of Los Angeles Entertainment Law Journal” 1998, t. 18, nr 3, s. 561, <http://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1367&context=elr> (dostęp z 15.11.2013 r.).

32 L. Alexy, Gewinnabschöpfung bei Verletzung des allgemeinen Persönlichkeitsrechts durch die Medien, Hamburg 2009, s. 166 i n.; A. Schwetler, Persönlichkeitsschutz durch Presse Selbstkontrolle: unter besonderer Berücksichtigung des Ehrenschatzes, Berlin 2005, s. 55; K. von Bassewitz, Prominenz und Celebrity. Die Vermarktung bekannter Persönlichkeiten in Deutschland, England und den USA aus marken- und persönlichkeitsrechtlicher Sicht, Köln-München 2008, s. 27.

33 *Ibidem*. s. 24-25.

5. Wnioski końcowe

Generalnie można stwierdzić, że praktyka orzecznicza sądów krajowych w odniesieniu do badania istnienia lub nieistnienia interesu publicznego uzasadniającego publikację materiału prasowego nie jest jednolita i stała, jest ona zawsze wartością zmienną, dynamiczną. Ujęcie i rozumienie klauzuli interesu publicznego jest odmienne w poszczególnych państwach-stro-nach Konwencji. Zdecydowanie szerzej interes publiczny jest ujmowany w państwach tradycji *common law* niż w państwach systemu prawa konty-nentalnego. Interes publiczny bywa interpretowany przez sądy w Wielkiej Brytanii znacznie szerzej niż w orzecznictwie ETPCz, a z pewnością dużo szerzej niż we Francji, gdzie zazwyczaj sądy francuskie przyjmują zasadę, że jeżeli materiał prasowy dotyczy życia jednostki, to za taką publikacją nie przemawia uzasadniony interes publiczny.

Ujęcie i rozumienie klauzuli interesu publicznego jest uzależnione od funkcji i roli prasy w danym państwie i społeczeństwie. Europejski Trybu-nał Praw Człowieka podkreśla wyraźnie dwie zasadnicze funkcje prasy: informacyjną i kontrolną, zaś w Niemczech – judykatura i doktryna wska-zują na trzy funkcje prasy: informacyjną, kontrolną i rozrywkową. Skutkuje to znacznie szerszym ujęciem interesu publicznego uzasadniającego inge-rencję w prywatność tzw. osób publicznych w Niemczech w porównaniu z Polską, Francją czy stanowiskiem ETPCz.

Interes publiczny ujmowany jest szerzej w obszarach, gdzie granice wolności prasy są najszersze, tzn. w sprawach należących do obszaru de-baty publicznej dotyczących zwłaszcza polityków i innych osób pełniących funkcje publiczne. Natomiast jest rozumiany wężiej w przypadku osób po-wszechnie znanych, które nie wykonują urzędowych funkcji, a za publikacją informacji z życia prywatnego z zasady nie przemawia uzasadniony interes publiczny, lecz dążenie prasy do osiągnięcia jak największych zysków.

Ingerencja prasy w prywatność osób publicznych wynika często z ko-nieczności weryfikacji przez prasę postaw i zachowań tych osób zarówno w sferze publicznej, jak i prywatnej. Jednakże taka ingerencja jest uzasad-niona interesem publicznym w odniesieniu przede wszystkim do osób, które pełnią określone funkcje urzędowe w państwie i swoją postawą, ży-ciem czy działalnością prezentują określone wartości lub działają dla dobra innych. Natomiast taka ingerencja w odniesieniu do osób powszechnie zna-nych, które takich funkcji nie pełnią, weryfikacja przez prasę ich postaw po-przez ujawnianie szczegółów z życia prywatnego jest dopuszczalna tylko

wówczas, gdy zachowania tych osób pozostają w sprzeczności z ich poglądami prezentowanymi publicznie.³⁴

Doktryna, jak i sądy krajowe niektórych państw EKPCz (np. Niemiec czy Wielkiej Brytanii) przyjmują - analogicznie jak to czyni w orzecznictwie ETPCz - że najwęższy zakres ochrony prawa do prywatności odnosi się do polityków, członków rządu i innych osób pełniących funkcje publiczne z uwagi na prawo obywateli do informacji. Zdecydowanie szerszy zakres ochrony przysługuje osobom powszechnie znanym, zaś oczywiście najszerszy służy osobom prywatnym.

W orzecznictwie sądowym Polski, Niemiec czy Wielkiej Brytanii można zaobserwować zbliżone podejście do częstej, nie zawsze uzasadnionej praktyki, ilustrowania przez prasę ujawnianych informacji z życia prywatnego wizerunkami osoby powszechnie znanej. Ugruntowało się zbliżone stanowisko, w świetle którego prasa powinna uzasadniać ilustrację ujawnianych informacji o życiu prywatnym znanych osób publikacją ich wizerunków, ponieważ nie w każdym przypadku jest to działanie usprawiedliwione. Publikacja zdjęć powinna być każdorazowo uzasadniona interesem informacyjnym społeczeństwa.³⁵

Przyjąć należy, że w przypadku stosowania przez dziennikarzy niedozwolonych metod zbierania informacji o osobach powszechnie znanych w celu ich publikacji dla osiągnięcia jak największych zysków sądy powinny przyznać pierwszeństwo ochronie prawa do prywatności w konflikcie z wolnością prasy.

Celowe i uzasadnione byłoby stworzenie wspólnych standardów ochrony prywatności osób powszechnie znanych, jednakże z poszanowaniem odrębności w prawie krajowym uwarunkowanych odmienną tradycją, kulturą, a zwłaszcza respektowaniem standardów ustalonych w praktyce orzecznictwa konstytucyjnego.³⁶

34 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 25 stycznia 2007 r., VI ACa 809/06, orzeczenie niepubl.; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 17 grudnia 2008 r., VI ACa 997/08, orzeczenie niepubl.

35 J. Sieńczyło-Chlabicz, *Działanie w interesie...*, op. cit., s. 1002-1003.

36 Zob. J. Sieńczyło-Chlabicz, *Wpływ orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie von Hannover przeciwko Niemcom na zakres ochrony prywatności osób powszechnie znanych w prawie prywatnym*, [w:] *Zapewnienie efektywności orzeczeń sądów międzynarodowych w polskim porządku prawnym*, red. A. Wróbel, Warszawa 2011, s. 256.